

SZ. DEME LÁSZLÓ

Ötven év múltán

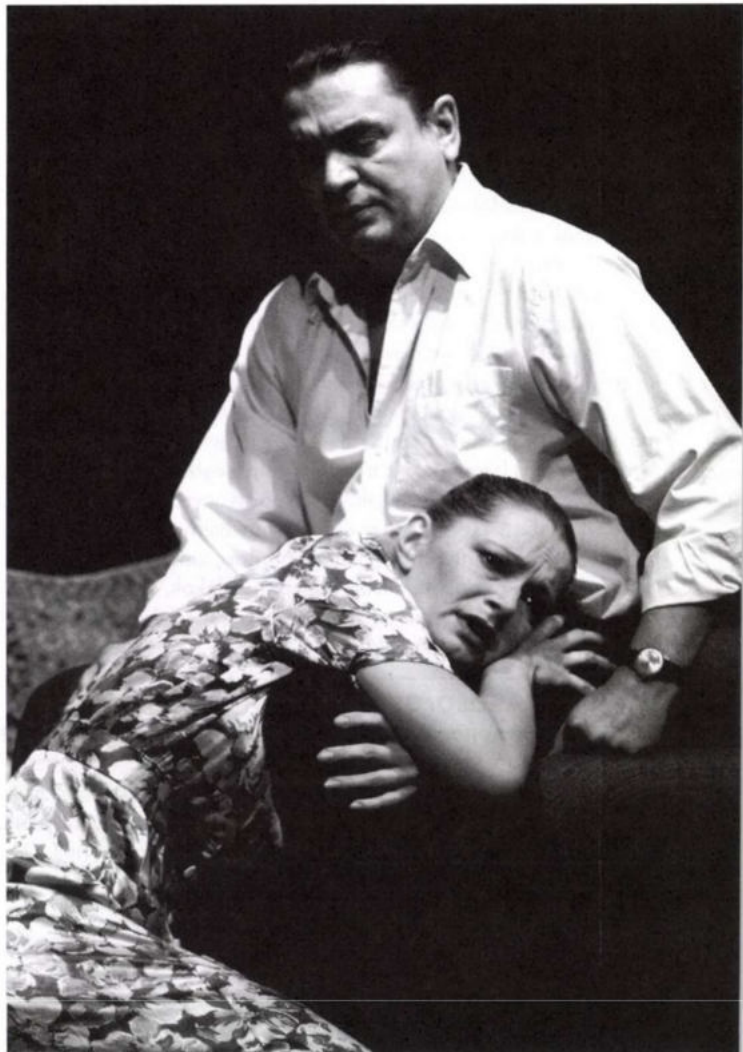
■ DARVASI LÁSZLÓ: SZABADSÁG-HEGY (GÁLI JÓZSEF NYOMÁN) ■

Gáli József drámáját 1956. október 6-án mutatta be az akkor még csak pár hónapja létező József Attila Színház. A *Szabadság-hegy* robbantott: elsőként beszélt a koncepció perekről. Az 1954-ben játszódó történetben egy munkáskádercsalád egyik fia, János börtönbe került. Bátyjai, Péter, a miniszter és András, a gyárigazgató azt hazudják anyjuknak, hogy a párttitkár János küldetésben van. Felesége, Zsuzsa anyósával együtt a miniszter Péter lakhelyéül szolgáló Szabadság-hegyi villában lakik, akinek ráadásul a szeretője, és ő is részt vesz a hazudozásban. A Mama azonban megtudja az igazságot a szintén koholt vádak alapján bebörtönzött, de kiengedett Pellegtól. Hamarosan gyászír érkezik: Jánossal szívroham végzett. A Mama elhagyja a házat, Andrásához költözik, aki a tragikus események hatására úgy dönt, új életet kezd. A karrierista Zsuzsa is szakít Péterrel: a miniszter ÁVH-s besorozójával marad a Szabadság-hegyen. A korabeli kritikák szerint a realista eszközökkel színre vitt előadás szenvedélyesen mondta ki mindazt, amiről a néző hallgatott. „Tavaszdó irodalmunk egyik első fecskéje”, írta a Művelt Nép (B. Nagy László, 1956. október 21.); „társadalmunk sebeit nem hatásvadázat, hanem a gyógyítás miatt tárja fel”, tette hozzá a Népszava (Kemény György, október 13.). Az Esti Budapest (október 15.) a Mamát játszó Gobbi Hildát méltatta, aki „ezúttal nem is szerepet játszik, maga az élet tör be vele a színpadi deszkák közé”. A színmű bátor hangütése kiváltotta az akkori politika nemtetszését, az előadást sietve betiltották, az író egész életére ellehetlenítették. Gáli hányatott sorsát summázza az anekdotába illő, ám megtörtént kis groteszk, mely szerint a közös lágerévek után külföldre szakadt társa akkor tudta meg, hogy Gáli túlélte a nácik táborát, amikor halálos ítéletéről értesült 1957-ben. Végül ezt is megúsza, amennyire lehetett. Kiszabadult, fordított; írt is, de novellái csak halála után jelentek meg. Elhatalmasodó szívbaja nem engedte, hogy megérje a rendszerváltozást, amikor Paál István – ráadásul az eredeti évadtervet átalakítva – 1990-ben bemutatta a *Szabadság-hegyet*. A veszprémi előadás szikár és hűvös volt. Paál két felvonásra húzta az eredeti hármát, és egykorú, vagyis rendszerváltozás kori környezetben játszatta. A Mamát „Spányik Éva zord, szigorú játéka” (Szántó Judit, Magyar Napló, 1990. február 8.) teremtette meg. Az előadás válasz volt Eörsi István felvetésére is, aki Gáli ismerőjeként és barátjaként, valamint az ősbemutató részeseként és kritikusaként a *Szabadság-hegy* első nyomtatott kiadásának előszavában, a SZÍNHÁZ 1989. novemberi számának drámamelékként tette fel a kérdést: vajon „él még ez a *Szabadság-hegy*? Vagy legalább életre kelthető-e” harminchárom évvel az ’56-os események után?

Azóta eltelt másfél évtized, s a kérdés ismét aktuális. Úgy hírlik, Szegeden az eredeti darabból készül felolvasószínház. A József Attila Színház pedig sajtótájékoztatókon beharangozott nagyszabású akcióba fogott: napra pontosan az ősbemutató után ötven évvel színpadra állította a *Szabadság-hegy* átiratát, Darvasi László új színművét. A sztori lényege megmaradt, míg azonban Gáli szövege a témához illő komoly hangvételben íródott, addig Darvasi ironikus irányba vitte a drámát. Gáli a tér-idő egységének klasszikus (a szocialista realizmusban is érvényes) szabályai szerint szer-

kesztette darabját: három felvonása egyetlen téli estén, egyetlen helyszínen – a villa könyvtárszobájában – játszódik. Darvasi megbontja az idő zárt kompozícióját egy 1988-ban játszódó közjátékkal. Talán nem lényegtelen apróság, hogy Gáli farsang tájára időzítette a cselekményt, s a szereplők többször is párhuzamot vonnak a zord időjárás és a világban zajló események közt. Ezzel szemben Darvasi műve május elsején játszódik, a tragikus végkifejlet a vidám felvonulásokkal alkothatna kontrasztot. Két új bölcs-komikus clown szereplő is feltűnik: Károlyka, „visszamaradt történelmi félnótás a felső tizezerből” és Poldi bácsi, „kolozsvári filosz, jelenleg kertész a Szabadság-hegyi villában”. Alakjuk a háttérben a tragikus (magyar) életet körforgását sejtethetné: Trianon és a kommunista hatalomátvitel kárvallottjai mellé kapcsolódik „kisémmizőjük”, a kommunista János tragédiája, akit a saját(jának hitt) rendszere pusztít el. De Darvasi mindezt nem bontja ki részleteiben, pedig a közjáték felmutatja a tovagyűrűző hazugságrendszert. Ez a rendszerváltozás előestéjén zajló epizód a Mama temetése napján játszódik. Összegyűlik a(z ismét) gyászoló csa-

Timkó Eszter (Zsuzsa) és Mihályi Győző (Péter)

Galambos Erzsébet (Mama) és Schnell Ádám (Pelleg István)

lád, s kiderül: a Mama újra hazugság áldozata lett, mert végakaratóval ellentétben nem egyházi szertartással temették. A feszült légkörben feltűnnek az unokák is. Zsuzsa, aki az első felvonásban még Péter szeretője volt, most András felesége, Péter neje pedig Eszter lett, aki a május elsejei ünnepségre kölcsönzött ruhát hozta Zsuzsának. Pelleg, János hajdan igazságtalanul bebörtönzött barátja most részvétnyilvánítás ürügyén a volt miniszternél lobbizik megrendelésért. A közjáték után kanyarodik vissza a történet 1954-be, értesülünk János haláláról, a Mama, András és Zsuzsa távozásáról, s megtudjuk, hogyan találkozik Eszter a részeg és összetört Péterrel. Az alakok jövőbeli útjuk ismeretében sem lesznek árnyaltabbak. A dramaturgiai bűvészkedés kevés újdonsággal ajándékoz meg Gáli művéhez képest. A történet komolyságát elveszi, iróniája viszont elhalványul.

Léner Péter rendezésének egyetlen határozott és világos vonása a Gáli emléke előtti tisztelgés. Az előadás keretként áttetsző vászon ereszkedik a színpad elejére, amire, mint május elsején, piros lufik szállnak, míg a végén helyettük kalapok szálldosnak, s kiemelkedik közülük egy fehér svájcisapka: Gáli József sapkája, mint megtudtuk az Előhangból, melyben elhangzik az is, hogy bár a szöveg nem az ő munkája, de „a történet egészen az ő története. A Szabadság-hegy drámáját tőle kaptuk. Ezért érte és mindazokért az eszményekért, amelyeket megalkuvás nélküli élete képviselt, mutatjuk be úgy, ahogy talán ő is elmondta volna nekünk ma...” Az előadás azonban – éppen ellenkezőleg – egyáltalán nem hozza közelebb a történetet, sőt eltávolítja azzal, hogy csak a közelmúltig hatol. Fel sem merül a jelenlét való kapcsolat lehetősége. Pedig Gáli publicisztikus frissességgel szólt jelenéhez, Paál is aktualizálta a hazugság-parabolát. Napjainkban hihetetlen aktualitást nyerhetne a sumák miniszter. Ehelyett a színészek ódon figurákat játszanak, többnyire nehézkesen, mesterkéltné manírokkal és hanghordozással. Időnként tragikusnak, máskor játékosnak akarnának látszani, de véletlenül sem természetesek. Galambos Erzsébet kivételével, aki a Mama szerepében összeszorított szájú, állhatatos, kemény asszonyt játszik. Hinni akar, erőnek erejével. Leszegett fejjel, ökölbe szorított kézzel hallgatja, hogyan hazudnak neki, amikor pedig már tudja az igazságot. Mellette Sztankay István próbálja kiemelni Poldi bácsi alakját a jelentéktelenségből. Vágó Nelly jelmezei az ötvenes éveket és a nyolcvanasok végét idézik. A központi szerephez jutó zöld estélyi viszont közönségesre sikeredett. Horgas Péter díszlete emelvényre helyezett, konzervatív polgári ízléssel berendezett nappalit ábrázol realista módon, amelyet különös falak vesznek körül, rajtuk elszórt, egymásra dobált kisebb-nagyobb ablakok, ablakkeretek. Vakablakok? Nem derül ki az előadásból, ahogyan az sem, hogy végül a falak miért dőlnek össze nagy dörrenés közepette. Mi omlik össze? Minden?

DARVASI LÁSZLÓ: SZABADSÁG-HEGY

(Gáli József azonos című drámája nyomán) (József Attila Színház)

DRAMATURG: Duró Győző. **DÍSZLET:** Horgas Péter. **JELMEZ:** Vágó Nelly. **SZCENIKUS:** Éberwein Róbert. **ZENE:** Sáy László. **A RENDEZŐ MUNKATÁRSA:** Gábor Anna. **RENDEZŐ:** Léner Péter.

SZEREPLŐK: Galambos Erzsébet, Mihályi Győző, Besenczi Árpád, Timkó Eszter, Józsa Imre, Sztankay István, Schnell Ádám, Varga Klári, Önböli Pál, Szirmai Melinda, Savanyó Attila, Falvai András.